

Dutch

II. DE STRATEGIE
VAN SOCIALE VERDEDIGING

Gene Sharp
HET POLITIEKE EQUIVALENT VAN OORLOG:
SOCIALE VERDEDIGING

Dit artikel dat oorspronkelijk de gehele editie van het tijdschrift *International Reconciliation* (1966) in beslag nam, is in deze versie enigszins bekort, met name wat betreft het eerste deel.

Gustaaf Geeraerts heeft er terecht op gewezen dat er een onderscheid kan worden gemaakt tussen de zogenaamde "strukturele" en de "instrumentele" benadering, die hij betitelt als "ideologische uitgangspunten": "ze zijn ideologisch", zo schrijft hij, "inzover zij sommige aspecten van en voorwaarden voor sociale verdediging teveel nadruk geven en andere aspecten geheel of gedeeltelijk verwaarlozen" (in *Transaktie - tijdschrift over de wetenschap van oorlog en vrede*, 1977/2). In de instrumentele benadering ligt de nadruk vooral op sociale verdediging als alternatieve verdediging tegen staatsgrepen en militaire invasies. In de strukturele benadering "wordt de aandacht in de eerste plaats toegespitst op de maatschappelijke, strukturele voorwaarden waaraan moet worden voldaan, voordat sociale verdediging kan worden ingevoerd".

Sharp's hier opgenomen artikel kan worden beschouwd als illustratief voor de instrumentele benadering, die o.a. ook gebaseerd is op de theorie van het "funktionele equivalent". De instrumentele benadering gaat er - met andere woorden - vanuit dat militaire defensie door sociale verdediging kan worden vervangen, ZONDER dat er verder iets aan de bestaande maatschappij-structuur hoeft te veranderen. Nog konkreter: een sociale verdedigingsorganisatie zou een even "neutraal" instrument zijn als een militaire organisatie. De kritiek erop ligt voor de hand: militaire organisaties zijn in feite allerm minst politiek neutraal, ook al behoort het belijden van de neutraliteit tot de goede toon: het aantal militaire staatsgrepen is van die politieke betrokkenheid een duidelijke illustratie. En een sociale verdediging zou al evenmin "neutraal" zijn, maar eerder nog een konsekwentie zijn van het inzicht dat een verdediging alleen effectief kan zijn als die gemotiveerd gedragen wordt door alle betrokkenen.

I. Een funktionele vervanging van oorlog is noodzakelijk

Als we denken dat er voor het probleem "oorlog" een blijvende oplossing bestaat, die alleen nog maar hoeft te worden gevonden, dan hebben we het mis. Internationale konflikten zijn onontkoombaar; politieke groeperingen of landen zullen blijven proberen met militaire middelen hun wil aan anderen op te leggen. Maar een herbezinning op de vanouds gevestigde axioma's over defensie en vrede kan ons helpen om die problemen vanuit een andere hoek te zien. Dit hoeft niet te leiden tot een oplossing "voor eens en voor altijd", maar het kan wel een fundamentele bijdrage leveren aan een nieuwe politiek die vrede en vrijheid waarborgt en tegelijkertijd een middel vormt voor het realiseren van de noodzakelijke "waakzaamheid voor eens en altijd".

1. De militaire defensie moet worden vervangen

Bij het zoeken naar een oplossing voor het probleem "oorlog" moeten we uitgaan van de wereld die is en niet van een wereld zoals we die graag zouden willen zien. Militair optreden wordt nog steeds gezien als het in laatste instantie enige doeltreffende middel tegen extreme vormen van diktatuur en met name tegen veroveringspolitiek. Bovendien vertegenwoordigen de huidige vormen van totalitarisme een veel geduchter tegenstander en een veel groter probleem dan diktaturen uit het verleden. Technologische ontwikkelingen, samen met het gebruik van psychologische manipulatietechnieken hebben het potentiële vermogen van een tyran om zijn wil door te drukken, geleidelijk aan groter gemaakt. Daarmee zijn echter ook de moeilijkheden om dergelijke regimes op effectieve wijze onder druk te zetten vergroot. Evenmin mogen we er zonder meer vanuit gaan dat totalitaire verschijnselen zich op het ogenblik minder voordoen, omdat het Nazisme vernietigd en het Stalinisme geliberaliseerd is.

Vrijwel tezelfdertijd zijn wij getuige geweest van het ontstaan van zowel de totale oorlog, als van totalitaire regimes met een ongekeerde macht. Willen we blijven voortbestaan, dan moet we zien af te rekenen met deze beide vormen van politiek geweld. Maar het feit dat we op zoek zijn naar een vreedzame oplossing van internationale conflicten, impliceert niet dat we ons zonder meer moeten neerleggen bij politieke slavernij. Conflicten doen zich voor tussen anti-demokratische krachten in vele landen overal ter wereld, en degenen die, waar ook ter wereld, geloven in vrijheid, de individuele waardigheid, politieke democratie en de uit deze principes voortvloeiende manier van leven. In laatste instantie vereist dit conflict het vermogen van de laatsten (als "reservisten" of "aktivisten") om te strijden voor democratische principes en instellingen. Op het ogenblik echter dat de behoefte aan een doeltreffende strategie het grootst is, hebben de concentratie van militaire macht en de aard van de moderne bewapening de mogelijkheid om oorlog als laatste middel te gebruiken, althans voor weldenkende mensen, uitgesloten. We staan tegenover een politiek dilemma en een ogenschijnlijke paradox. Wanneer we dergelijke conflicten niet rechtstreeks tegemoet treden, lopen we grote risico's; maar dat geldt nog veel meer, wanneer we ze met de geijkte methodes willen oplossen. Het is dus op het ogenblik niet alleen een kwestie van oorlog of niet-oorlog, maar de gehele richting waarin de politieke gemeenschap zich zal bewegen, staat op het spel. Het kan zijn dat de oplossingen voor de problemen van oorlog en onderdrukking onderling afhankelijk zijn.

Men voert wel aan dat belangrijke sociale instituties - waarvan oorlog er één is - niet zonder reden blijven bestaan. Ze blijven bestaan omdat ze voorzien in een sociale behoefte, en daarmee dient men rekening te houden als die instituties veranderd of afgeschaft moeten worden. Moet een bepaalde institutie verdwijnen

dan moet er een substituut, dat dezelfde functie vervult, voor in de plaats komen. "Iedere poging om een bepaalde sociale structuur te elimineren, zonder te zorgen voor een adekwate alternatieve structuur die dezelfde functies vervult als de opgeheven organisatie tot dan toe vervulde, is tot mislukken gedoemd" (Merton). In dit verband is het goed erop te wijzen dat een bepaalde functie door tal van structuren kan worden vervuld. Merton maakt onderscheid tussen "het begrip onmisbare kulturele vormen (instituties, standaardpraktijken, geloofssystemen, etc.)" enerzijds en "funktionele alternatieven of funktionele equivalenten en funktionele substituten" anderzijds. Met andere woorden: een bepaalde functie kan worden vervuld door verschillende structuren.

2. Een functie van oorlog

Als het verschijnsel oorlog iets heeft bereikt, dan is het wel dat het de mens een uiterste sanktie heeft bezorgd, die achter de hand kan worden gehouden om bij onderhandelingen aangevoerde argumenten kracht bij te zetten en die gebruikt kan worden, wanneer andere middelen ter verdediging van de vrijheid, geloofsovertuiging en cultuur van een land, hebben gefaald. Oorlog heeft mensen en regeringen in tijden van gevaar bevrijd van een gevoel van onmacht en hen een strategie bezorgd waarmee ze hun doeleinden konden verdedigen en bevorderen.

Traditionele voorstellen voor een substituut (kollektieve veiligheid, internationale troepenmachten, e.d.) voor oorlog, die dezelfde functie vervulden, zijn tot nu toe weinig vruchtbaar gebleken. Deze vaststelling leidt, met de konstatering dat oorlog het laatste wapen is in de strijd tegen internationale agressie, tot geen enkele andere konklusie dan deze: dergelijke voorstellen voor het afschaffen van oorlog konden, zelfs onder de dreiging van nukleaire wapens blijkbaar niet levensvatbaar zijn. De mensheid moet omzien naar een vervangend middel dat tenminste even effectief kan worden ingezet ter verdediging van vrijheid en cultuur en tegen tyrannie en agressie.

3. Een politieke benadering?

Als we willen vaststellen of een politiek equivalent van oorlog mogelijk is, moeten we daarbij twee factoren voor ogen houden. Ten eerste: er bestaat geen eenvoudige, veilige oplossing. Iedere gedragslijn brengt risico's met zich mee en mogelijk ernstige moeilijkheden, vanwege de complexiteit en ernst van de problemen van oorlog en diktatuur. Daarom is het belangrijk een eerlijke vergelijking te maken tussen de alternatieve gedragslijnen. Ten tweede: men dient de term "defensie" zorgvuldig te hanteren. Van oudsher heeft men nationale defensie gezien als hetzelfde als militaire defensie. Omgekeerd zijn staten er doorgaans vanuit gegaan dat militaire middelen effectief zijn voor verdedigingsdoeleinden. Zijn deze uitgangspunten nog juist? Men heeft in één adem verklaard dat er psychologische, sociologische en vooral ook politieke overwegingen zijn die doeltreffende verdedigingsmiddelen tegen agressie noodzakelijk maken én dat oorlog uit de menselijke samenleving moet worden verwijderd. Is er in het geval van een dreigende aanval, een niet-militaire afschrikkingspolitiek denkbaar, of, in geval van een poging tot overweldiging of bezetting, een niet-militaire politiek waarmee men actief kan strijden ter verdediging van de bestaansprincipes van het sociale systeem? Een vreedzame tegenhanger van oorlog - "oorlog zonder geweld" - is misschien niet zozeer te realiseren via volledige of gedeeltelijke ontwapening, als wel via de omschakeling van het ene defensiesysteem op het andere.

II. Het controleren van de politieke macht en het voeren van openlijke strijd

De veronderstelling dat alleen militair ingrijpen doeltreffend is in het verzet tegen een tegenstander, die militaire aktie voert, wordt ontzenuwd door voorbeelden van niet-militaire vormen van verzet. Deze zijn zó

krachtig en afdoende gebleken, dat de bewapende tegenstander erdoor werd gedwarsboomd en dat aanzienlijke koncessies of belangrijke doelstellingen werden afgedwongen. Er is nog te weinig onderzoek gedaan naar deze gevallen en naar de gebruikte strijdmiddelen. Niet alleen is onze kennis te beperkt, maar tevens is er sprake van een ernstig misverstand over deze niet-militaire strijdmiddelen.

1. Indirekte strategie

Algemeen wordt ervan uitgegaan dat verzet tegen een militaire aanval op een frontale wijze moet geschieden, met dezelfde middelen, op hetzelfde tijdstip en op dezelfde plaats. Aangezien niet-militair verzet daartoe niet in staat is, laat men de gedachte daaraan volledig varen. Als het zelfs bij een militair konflikt niet altijd de beste strategie is om daar verzet te bieden en aan te vallen waar de vijand zijn troepenmacht heeft gekoncentreerd, dan is er geen reden voor het zonder meer verwerpen van een andere vorm van indirecte strategie, waarmee men de (ook militaire) macht van de vijand te lijf gaat, gebruikmakend van andere middelen dan via een direkte konfrontatie met strijdkrachten van hetzelfde potentieel. Daarom is het nodig om de mogelijkheid te onderzoeken van een defensie-politiek waarbij tegen de middelen tot militaire aktie van de tegenstander altijd indirect geheel andere middelen voor verzet en interventie worden ingezet, waarbij zijn onderdrukkingsmacht in een soort politieke jiu-jitsu tegen zijn eigen machtspositie wordt gebruikt en waarbij de fundamenten van zijn macht worden ondergraven of weggenomen, met als onvermijdelijk resultaat dat zijn politieke en militaire positie in belangrijke mate wordt verzwakt of zelfs vernietigd.

De mogelijkheid van de vijand om oorlog te voeren moet worden gezien in de kontekst van zijn algehele politieke macht en deze laatste op zijn beurt in de kontekst van de samenleving als geheel met betrekking tot de fundamenten van die macht.

Naar het schijnt kan politieke macht ontstaan uit de interactie van een aantal van de volgende bronnen:

- (1) Autoriteit: de mate van autoriteit die de bestuurder geniet bij de onderdanen, d.w.z. de eigenschap die ertoe leidt dat iemands uitspraken, beslissingen en adviezen vrijwillig als juist worden geaccepteerd en door anderen worden opgevolgd, uit gehoorzaamheid, of omdat ze zodoende steun krijgen voor het bereiken van bepaalde doeleinden.
- (2) Menselijke bronnen: het aantal mensen dat de autoriteit van de bestuurder accepteert, hem gehoorzaamt en met hem samenwerkt of hem speciale steun geeft, en het percentage dat deze groep uitmaakt van de totale bevolking.
- (3) Vaardigheden en kennis: de diverse vaardigheden, kennis, capaciteiten en soortgelijke eigenschappen van de personen die de autoriteit van de bestuurder accepteren, evenals de relatie daarvan tot zijn behoeften.
- (4) Niet-konkrete factoren: de psychologische en ideologische factoren, als gewoontes en attitudes t.a.v. gehoorzaamheid en onderdanigheid, het voorkomen of ontbreken van een gemeenschappelijk geloof of een gemeenschappelijke ideologie, het gevoel een "zending" te hebben, en dergelijke.
- (5) Konkrete bronnen: de mate waarin bezit, natuurlijke hulpbronnen, financiële hulpmiddelen, het economische en industriële systeem, en de communicatie- en transportmiddelen onder het beheer en ter beschikking van de bestuurder staan.
- (6) Sankties: de soort en omvang van de sancties waarover de bestuurder beschikt, zowel te gebruiken tegen zijn eigen onderdanen als in conflicten met andere bestuurders.

De mate waarin deze factoren aanwezig zijn varieert, maar ze zijn zelden of nooit geheel en al aanwezig of afwezig. Variaties leiden tot een toe- of afname van de macht van de bestuurder. Een nadere studie van de bronnen van macht van een bestuurder toont aan

hoe nauw verweven ze zijn met de gehoorzaamheid en samenwerking van de onderdanen. Dat geldt zelfs wanneer er sprake is van sancties. Het kunnen uitoefenen van sancties is op zichzelf afhankelijk van de gehoorzaamheid en medewerking van de onderdanen.

Andersom hangt de doeltreffendheid van sancties af van de specifieke onderdanigheid van de onderdanen en van het feit of hun angst voor sancties al dan niet groter is dan hun vastberadenheid om zich te verzetten. De macht van een regeerder is dus niet een "gegeven" statische faktor, maar variëert met de mate van berusting en konsensus van de onderdanen. Wil de staat kunnen bestaan, dan moeten de onderdanen gehoorzamen aan het gezag. Bij deze "tweezijdige relatie" kan men er nooit van uitgaan dat de noodzakelijke mate van gehoorzaamheid en samenwerking zich automatisch zullen voordoen. Alle macht van de regering, nationaal zowel als internationaal staat daarom in verhouding tot haar vermogen gehoorzaamheid af te dwingen, en aan die gehoorzaamheid aktiemogelijkheden te ontleen. Alles draait om die gehoorzaamheid. Markante voorbeelden van massale ongehoorzaamheid, tarding van gezag en weigering tot samenwerking, zijn de meest dramatische voorbeelden van deze algemeen geldende regel.

2. De techniek van geweldloze akties

Omdat er een wijd verspreid misverstand bestaat over de aard van de techniek van geweldloze akties, kan een gedetailleerde definitie nuttig zijn. Geweldloze aktie is een term die slaat op die methoden van protest, verzet en interventie, waarbij niet sprake is van fysiek geweld en de leden van een groep een aantal dingen doen, c.q. weigeren te doen.

Ze kunnen passief verzet plegen door bepaalde handelingen na te laten:

- door te weigeren handelingen te verrichten die ze normaal wél vervullen, op grond van gewoonte geacht kunnen worden te vervullen, of op grond van een wet of verordening gehouden zijn te vervullen;

- of actief verzet plegen door bepaalde handelingen te verrichten, die ze normaal niet doen, niet op grond van een gewoonte geacht kunnen worden te doen, of die op grond van een wet of verordening, niet mogen doen;
- of een combinatie van beide.

Deze techniek valt qua methodiek in verschillende categorieën uiteen. Als de groep voornamelijk actie voert met het wapen van het niet-samenwerken, beschrijven we haar gedrag als "geweldloos verzet", want het is in zekere zin een reactie op de politiek en de initiatieven van de opposerende groep.

De vele vormen van stakingen, economische boycot, sociale boycot, en een groot aantal vormen van politiek niet-samenwerken, inclusief bij voorbeeld het boycotten van politieke instellingen, burgerlijke ongehoorzaamheid aan "immorele" wetten, en muiterij, kunnen we onder deze categorie rangschikken. Als de groep voornamelijk actie voert via directe interventie in de situatie kunnen we haar actie beschouwen als "geweldloze interventie"; voorbeelden daarvan zijn sit-ins, geweldloze obstructie, geweldloze invasie, en schaduwregering. Deze techniek heeft niets gemeen met passiviteit, onderdanigheid of lafheid en is in geen geval over één kam te scheren met verbale of puur psychologische overreding; ze is een sanktie en een strijdtechniek met een machtsaspect en staat los van de veronderstelling dat de mens van nature "goed" zou zijn. Zoals herhaaldelijk is gesteld, is de voornaamste rechtvaardiging van geweldloze actie een pragmatische. De aktievoerders gebruiken die wapens, waartegen de vijand het slechtst is opgewassen en die erop zijn gericht de eigen kracht van de activisten zo hoog mogelijk op te voeren en tegelijkertijd de machtspositie van de tegenstander te ontwrichten en verzwakken. Dit soort actie vereist geen - maar wordt natuurlijk wel gestimuleerd door - gedeelde normen en opvattingen, grote saamhorigheid of sterke gemeenschappelijke belangen, of een sterke psychologische band tussen de strijdende groepen.

Geweldloze aktie is met sukses gevoerd tegen opponenten met levensopvattingen en doelstellingen die radikaal verschilden van die van de aktievoerders. Het verschijnsel doet zich even vaak voor in het Westen als in het Oosten.

3. Politieke jiu-jitsu

Binnen de techniek van geweldloze aktie kunnen verschillende invloeden en krachten veranderingen teweegbrengen via één van de volgende drie algemene mechanismen (de relatieve sterkte en macht van de strijdende partijen zijn in een dergelijk konflikt altijd onderhevig aan voortdurende en grote schommelingen, afhankelijk van het verloop van de strijd):

- (1) De hierboven beschreven methodes van geweldloos protest, als marsen, nachtwakes, e.d., liggen grotendeels in het verlengde van verbale overreding en protest op het gebied van sociale akties.
- (2) Of het niet-samenwerken de vorm aanneemt van een bus-boycot, een industriële staking, een algemene staking, een kampanje van burgerlijke ongehoorzaamheid, of een openlijke muiterij van militairen: de aktie kan potentieel leiden tot ernstige ontwrichting van het sociale en het politieke systeem, uiteraard afhankelijk van de betrokken aantallen, de relevantie van de geweigerde samenwerking en de duur van het verzet.
- (3) Methodes van geweldloze interventie, als sit-ins, geweldloze bezetting om bezit te nemen van bepaalde voorwerpen of posities, zijn stuk voor stuk methodes die verder gaan dan het weigeren van gewenste of verwachte samenwerking. Ze vertegenwoordigen een aanvechten van de bestuurlijke autoriteit en capaciteit van de tegenstander.

In het onderstaande wordt ervan uitgegaan dat van deze drie verschillende methodes geweldloos protest incidenteel wordt toegepast, terwijl het leeuwendeel van de akties wordt gevoerd met het wapen van de non-koöperatie, met een beperkt gebruik van geweldloze interventie.

III. Een politiek van sociale verdediging

Een sociale verdedigingspolitiek kent drie hoofdkenmerken. In de eerste plaats is ze opgezet als een defensiepolitiek die praktisch kan opereren onder bestaande politieke en internationale verhoudingen. Ten tweede is het een verdediging uitgevoerd door burgers en niet-militairen. Ten derde is het een politiek die moet worden uitgevoerd door de burgers als kollektief en niet ten behoeve van hen door een kleine groep deskundigen of door een organisatie die buiten de rest van de samenleving staat.

Het is buiten kijf dat de beraadslagingen over en het kiezen voor een sociale verdedigingspolitiek plaats zou moeten hebben via het normale democratische proces met 'n daarbijkorende regeringsbeslissing. Het regeringsapparaat zou dan ingeschakeld kunnen worden bij de voorbereiding van de nieuwe politiek en voor assistentie tijdens de overgangperiode.

Er zijn twee belangrijke opmerkingen te maken over het verschil tussen sociale en militaire verdediging. In de eerste plaats is sociale verdediging niet alleen bedoeld voor het pareren van bedreigingen voor de vrijheid door een invasie van buitenaf, maar tevens voor het verijdelen van pogingen tot het omverwerpen van de democratische regering door middel van een staatsgreep, met of zonder aanmoediging en steun van buiten.

Ten tweede kan een sociale verdediging geen geografische grenzen of territoriale integriteit als zodanig beschermen, maar dat kan de militaire verdediging evenmin. Zelfs de supermachten kunnen hun territorium niet veilig stellen tegen nukleaire verwoesting.

Het kiezen voor een politiek van sociale verdediging eist een aantal zowel algemene als specifieke voorbereidende maatregelen. Aangezien vermoedelijk geen enkel land zijn militaire defensie zal opgeven totdat het vertrouwen heeft in, en bereid is over te schakelen op een alternatieve defensiepolitiek, zullen deze voorbereidingen geruime tijd hand in hand gaan met voortgezette militaire maatregelen. Vanwege hun verschillende aard, zullen de twee beleidsvormen vermoedelijk aparte institutionele regelingen vereisen: in de overgangperiode dienen er middelen en mensen voor beide beschikbaar te zijn. De globale vormen van voorbereiding zoals die hier worden opgesomd, geven slechts een indruk van het veelomvattende programma dat moet worden ontwikkeld.

a) Een uitgebreid onderwijsprogramma om het karakter en het doel van de nieuwe defensiepolitiek te introduceren zou moeten worden opgezet voor het land als geheel. Dat zou vermoedelijk het beste kunnen worden gerealiseerd door centrale, provinciale en gemeentelijke bestuursorganen, met de steun van onafhankelijke instellingen als scholen, kerken, vakverenigingen en groeperingen uit het bedrijfsleven.

b) Meer gespecialiseerde opleiding zal nodig zijn voor beroepsgroepen en voor hen die willen deelnemen in specifieke taken van de defensiepolitiek.

c) Deskundigen op het gebied van de sociale verdediging zouden een belangrijke rol kunnen spelen bij het organiseren van verzetshaarden, met name in de eerste dagen van een bezetting of staatsgreep. Tevens zouden ze in specifieke situaties bijzondere kaders kunnen vormen voor uitzonderlijk gevaarlijke opdrachten. Dit alles wil niet zeggen dat de voorbereiding op een sociale verdediging slechts zou kunnen bestaan uit centrale instructies die aan de basis van de pyramide worden uitgevoerd. Een doeltreffende sociale verdedigingsstrategie vereist een analyse van het potentiële van bepaalde factoren - transportmiddelen, regeringsdepartementen, scholen, etc. - om de specifieke punten vast te stellen waar selectieve niet-samenwerking een maximale invloed zou kunnen uitoefenen op het ontwrichten van het instituut of systeem

als geheel. Theodor Ebert heeft voorgesteld als onderdeel van deze voorbereiding "oorlogsspelen" en defensie-manoeuvres voor sociale verdediging te introduceren.

d) Dergelijke oefeningen zouden de onzekerheid en verbijstering waaraan de bevolking ten tijde van een bezetting of staatsgreep vaak ten prooi is, kunnen helpen voorkomen, waardoor tevens het verzet met een maximale vastberadenheid en eensgezindheid op gang kan komen.

e) Voorbereidingen voor sociale verdediging moeten ook gepaard gaan met voortdurende pogingen om de samenleving en haar systeem te verbeteren. Bij deze laatste analyse geldt dat hoe meer de samenleving het verdient verdedigd te worden, des te beter die verdediging zal zijn. Vervreemde of onrechtvaardig behandelde sectoren van de bevolking kunnen een ernstige hinderpaal vormen op de weg naar succes. Aangezien een spreiding van macht en verantwoordelijkheid belangrijk is bij het voeren van sociale verdediging, kunnen hervormingen die erop gericht zijn dergelijke groepen een gevoel van deel-hebben-aan-de-samenleving te geven en onrechtvaardige toestanden op te heffen, een bijdrage leveren aan het vergroten van zowel de mate van democratie als het verdedigingspotentiël.

f) Ook technische voorbereidingen zijn nodig voor de sociale verdediging. Het zou bijvoorbeeld zeer wenselijk zijn om bij voorbaat al te zorgen voor voorzieningen en uitrusting voor een gemakkelijker communicatie met de bevolking na bezetting door de vijand, van sleutelposten en nieuwsbladen, radio-stations en andere massa-media. Druk- en duplicieerapparatuur zouden van te voren kunnen worden verspreid.

Op dit moment valt moeilijk uit te maken wat eventueel de beste overheidsmaatregelen zijn ter voorbereiding en organisatie van een sociale verdedigingspolitiek. Er zou een Ministerie van sociale verdediging kunnen worden opgezet om zorg te dragen voor leiding en coördinatie. Verschillende vormen van wetgeving t.a.v. het kiezen voor en invoeren van sociale verdediging, de verantwoordelijkheid van de burgers, etc. zijn waarschijnlijk gewenst.

Sociale Verdedigingsstrategieën

Onmiddellijk na het stadium van aanvankelijk symbolisch verzet of na een periode van algemene stakingen of totaal verzet, kan de strategie van selectief verzet worden toegepast. Een dergelijke strategie voorziet in de concentratie van verzet op bepaalde punten, die van vitaal belang zijn voor de bestanding van de principes en cultuur van het land. Deze strategie heeft een paar potentiële voordelen. Ten eerste kan het een economisch gebruik van de gevechtskracht betekenen. Gedurende een bepaalde periode kunnen de zwaarste klappen in de strijd worden opgevangen door een bepaald deel van de bevolking, een bezettingsgroep bijvoorbeeld, terwijl de rest van de bevolking weliswaar op tal van manieren bij de strijd betrokken is, maar niet continu als aanvalsdoel behoeft te fungeren. Later kunnen dan andere delen van de bevolking zich in de strijd werpen. In de tweede plaats zijn diktatoriale en met name totalitaire regimes uit op het verwerven en handhaven van macht via een strategie van gefaseerde vernietiging van onafhankelijke groepen en instellingen en van versplintering van de bevolking, zodat selectief verzet zich kan concentreren op het verdedigen van de onafhankelijkheid van bepaalde groepen en instellingen als vakbonden, scholen en kerken, die elk moment het doelwit van een aanval kunnen worden. Doeltreffend verzet op deze punten houdt het vermogen van de maatschappij tot toekomstig verzet in stand en ontwikkelt dat zelfs, evenals haar mate van vrijheid. In de derde plaats kan selectief verzet, in defensieve of offensieve vorm, zich richten op die punten, die symbolisch zijn voor belangrijke kwesties in de ideologische strijd tussen de twee systemen, zoals de vrijheid van meningsuiting, van geloof en vergadering e.d. Afgezien van het feit dat ze het slagveld vormen waarop zich de machtsstrijd voltrekt, vertegenwoordigen ze, juist door de keuze en formulering van de specifieke

kwesties, belangrijke factoren in de psychologische en ideologische aspecten van de strijd. "Verzet" op het juiste punt kan eraan meehelpen de vijand, de burgerbevolking en derden duidelijk te maken, waar de strijd precies om gaat en wat er wordt voorgesteld. Tenslotte kan selectief verzet, als strategie toegepast op transport, industrie en andere aspecten van het economische systeem, heel doeltreffend zijn, doordat het de algemene controle en specifieke economische doeleinden van de vijand dwarsboomt. Een zorgvuldige selectie van de kwesties en punten waarop het verzet zich moet concentreren, kan zeer veel bijdragen aan een vergroting van de verdedigingsmacht van de sociale verdediging en aan het behalen van successen tegen de bezettingsmacht.

Aangezien men vaker selectief verzet dan totaal verzet zal plegen, lijkt het van vitaal belang om ruim van te voren de aard van de kwesties waarover verzet moet opslaan, vast te stellen, evenals de punten waar men, zelfs niet op tactische gronden, één duimbreed moet prijsgeven, ongeacht de prijs die men daarvoor moet betalen.

Het principe van de sociale defensie is dus het kiezen van een handelwijze, een strategie, waardoor de macht van de overweldiger om zijn bezetting voort te zetten wordt ondermijnd en tenslotte gebroken. Er bestaan talloze moeilijke kwesties bij het tenuitvoeren van een dergelijke strategie. Afgezien van degenen die we al hebben genoemd, verdienen er vier een speciale vermelding.

(1) Wat is de meest gewenste en doeltreffende opstelling tegenover de vijandelijke troepen en functionarissen, om ontevredenheid aan te wakkeren, medewerking te verkrijgen en misschien tenslotte muiterij uit te lokken? Twee diametraal tegengestelde benaderingen zijn voorgesteld: sociale boycot en individuele verbroedering, gekombineerd met politieke non-koöperatie.

(2) Hoe kan men bij verschillen in de mate van individuele betrokkenheid een zo hoog mogelijk niveau van burger-participatie bereiken? (totale participatie is niet per se noodzakelijk voor succes). Aangezien bepaalde bezettingsgroepen speciaal kwetsbaar kunnen zijn en tegelijkertijd buitengewoon belangrijke posities kunnen innemen, vereist hun gedrag speciale aandacht.

(3) Hoe kan het uithoudingsvermogen van de verdedigers tot het uiterste versterkt worden, wanneer ze worden gekonfronteerd met onderdrukking en wreedheden? Het is bewezen dat militaire macht niet in staat is een bevolking een regime op te leggen, wanneer die bevolking vastbesloten is het niet te accepteren. (Hoewel de vrees voor een kernaanval een sterk motief is voor het lanceren daarvan, zijn volgens een aantal militaire deskundigen de kansen dat nukleaire wapens worden ingezet in de strijd tegen een land dat zich van een sociale defensie bedient, buitengewoon klein). Niettemin is een studie van de omstandigheden waaronder een regime wel kan worden opgelegd noodzakelijk, evenals een onderzoek van de invloed op die omstandigheden van verschillende soorten repressie, waaronder psychologische oorlogsvoering, verdovende middelen, agents provocateurs, het nemen van gijzelaars, selektieve terreurdaden en materiële destructie op uitgebreide schaal.

(4) Kan sociale defensie gekombineerd worden met militaire defensie of, op z'n minst, met sabotage? Hoewel dit zorgvuldig dient te worden onderzocht, bestaat er één belangrijk argument tegen een dergelijke poging. De veranderingsmechanismen in de beide strijdtechnieken verschillen heel sterk van die bij niet-gewelddadige akties; de laatste verliezen veel van hun kracht, wanneer er sprake is van geweld van de kant van de verzetsgroep. Een combinatie daarvan kan de doeltreffendheid van sociale verdedigingsakties te niet doen en tevens het politieke jiu-jitsu proces verijdelen waarbij het geweld van de tegenstander als een boemerang op zijn eigen machtspositie terechtkomt, omdat de verdedigers zich van geweld

onthouden. Dit wijst erop dat het, zolang onze kennis niet verder reikt, onverstandig is er overijld toe te besluiten de twee defensie-types te combineren.

De mogelijkheid van een nederlaag

Wanneer we de mogelijkheid van een nederlaag of van slechts heel gering sukses overwegen, dienen we twee factoren voor ogen te houden. In de eerste plaats is zelfs een nederlaag na een heldhaftige strijd door een sociale verdediging te verkiezen boven elke afloop van een kernoorlog. Zelfs als de bevolking van het bezette land niet in staat zou zijn om de bezetter te verdrijven, zou zij toch nog de kracht kunnen hebben om een aanzienlijke mate van autonomie en een grote mate van onafhankelijkheid te handhaven voor de sociale en politieke instellingen waarvan het vermogen tot vrijheid van een land in hoge mate afhankelijk is.

De diktator staat machteloos

In de beginfase kan de diktator tot de ontdekking komen dat de spoorwegen, luchtlijnen, het openbare stadsvervoer en zelfs privé-voertuigen niet beschikbaar zijn voor het transporteren van troepen en regeringsfunctionarissen, door de weigering van het personeel van de vervoersdiensten en van de vervoersexperts om mee te werken. Misschien komt hij tot de ontdekking dat er vitale onderdelen aan de uitrusting ontbreken of dat er niet voldoende brandstof is. De bestaande regeringsbureaucratie en de ambtenaren kunnen iedere vorm van actie weigeren, of ze kunnen rustig doorgaan met hun oude beleid, bevelen v.d. bezetters negeren en de uitvoering van nieuwe beleidsvormen saboteren. De politiemacht kan in plaats van te assisteren bij het verrichten van arrestaties, in zijn totaliteit het werk neerleggen, zich verbergen achter een nieuwe identiteit, of tenminste de verzetsbeweging en bevolking van dreigende arrestaties op de hoogte stellen. Bovendien kan de politie selektief weigeren orders op te volgen of die zó knullig uitvoeren, dat ze weinig effect sorteren.

De militaire parade van de bezetter kan door lege straten en langs geblindeerde ramen trekken, zijn openbare ontvangsten kunnen worden geboycot. Er kunnen pogingen in het werk gesteld worden om de individuele loyaliteit van zijn soldaten en funktionarissen te ondermijnen. Deze kunnen worden uitgenodigd voor parties en diners, waar ze door privé-personen of gezinnen worden ontvangen en op een taktvolle manier worden gewezen op doel en geweldloze middelen van het verzet. Pogingen om het economisch systeem te gebruiken kunnen stranden op korte algemene stakingen, langzaam-aan-akties, het weigeren van assistentie of het verdwijnen van onmisbare deskundigen, en het selektief gebruik van verschillende soorten stakingen op sleutelposten in het bedrijfsleven, het transportwezen en de grondstoffenvoorziening. Het verzet kan via van te voren tot stand gebrachte kanalen over de gehele wereld, inklusief het vaderland van de bezetter, in de publiciteit worden gebracht.

In de overgangsfase kan de vijand geleidelijk aan proberen de diverse sociale instellingen onder controle te krijgen, ofwel omdat hun onafhankelijkheid in belangrijke mate bijdraagt tot het verzetsvermogen van de bevolking, ofwel omdat controle daarover een vereiste is van de ideologie of het politieke programma van de tyran. Uit de aard der zaak moet een totalitair regime proberen alle belangrijke sociale instellingen onder staatscontrole te krijgen, als onderdeel van de strategie van versplintering van de bevolking en organisatie van de maatschappij. Is dat éénmaal bereikt, dan zal het weerstandsvermogen van de onderdrukte bevolking voor lange tijd grotendeels gebroken zijn. Vanuit haar democratische principes en met het oog op haar toekomstige strijdkracht zal de sociale verdediging dus iedere poging van de bezetter om de instellingen van de maatschappij onder controle te krijgen, krachtig moeten weerstaan.

Pogingen om met gebruikmaking van de rechtspraak het gezag van het nieuwe systeem te schragen

of de bevelen van de bezetter op te leggen, moeten in dat geval stranden op een weigering om de bezettingsmacht als wettig en grondwettelijk te erkennen en vaak op een weigering van de rechterlijke macht om onder de heersende politieke omstandigheden recht te blijven spreken. Pogingen om door het ontbinden van onafhankelijke lekenorganisaties en schoolbesturen, het instellen van vervangende, politiek gekontroleerde lichamen en het introduceren van propaganda in het lesrooster, het onderwijs onder staatskontrolle te brengen, zouden moeten stranden op een weigering om het ontbinden van de vroegere organisaties te erkennen, een weigering om anti-demokratische propaganda in het lesrooster op te nemen; door daarentegen wel informatie te geven aan de leerlingen over het waarom van de verdedigingsstrijd. Misschien moet de school gesloten worden met in de plaats daarvoor gratis privé-onderwijs bij de kinderen thuis.

Pogingen om de onafhankelijkheid van vakbonden op te heffen en politiek gekontroleerde mantelorganisaties op te richten, zouden moeten afstuiten op een weigering vergaderingen bij te wonen of lidmaatschapsgelden aan de nieuwe lichamen te betalen, op het hardnekkig uitsluitend erkennen van de vroegere organisaties en op het organiseren van een reeks verlamdende stakingen en boycotts die de bezetter voor ernstige moeilijkheden zouden plaatsen. Er zijn talloze manieren te bedenken om pogingen om andere instellingen en vakorganisaties te annexeren (de kerken, het management, de pers, de omroep, de boeren, de elektriciëns). Ze zouden kunnen stranden op vergelijkbare vormen van non-koöperatie en verzet. Voor al deze vormen van verzet bestaan historische precedënten. Zelfs zonder voorbereidende maatregelen zijn ze in belangrijke gevallen in hoge mate doeltreffend gebleken. Met zorgvuldige instructie, training en andere vormen van voorbereidende maatregelen vooraf is er alle reden om te geloven dat de doeltreffendheid van een dergelijke non-koöperatie sterk zou kunnen worden verhoogd.

Slaagt de bezetter er niet in het overrompelde land de laars op de nek te zetten en zijn sociale instellingen te elimineren, dan wijst dat erop dat het verzetsvermogen van die maatschappij intact is gebleven; de daarbij aan de dag gelegde bedrevenheid kan zijn gegroeid met de "gevechtservaring". Bovendien zal het daardoor ontstane psychologische klimaat binnen het regime van de overweldiger een sfeer van onzekerheid en tweedracht zaaien en aanwakkeren, evenals binnen zijn vaderland en onder zijn soldaten en gezagsdragers. Ook kan de internationale pressie door de loop der gebeurtenissen en de kennelijke verzetsdrang van de verdedigers zijn aangemoedigd. De bezetter kan tot de ontdekking komen dat hij niet alleen de wereldopinie tegen zich heeft, maar ook nog te kampen heeft met ernstige diplomatieke druk en economische embargo's op vitale grondstoffen en produktiegoederen. In een dergelijke situatie wordt het verzet gevoed door de onderdrukking - hoe groter de onderdrukking, hoe hardnekkiger het verzet. De simpele enorme toename van niet meewerkende onderdanen kunnen zo de diktator in-spe het onderpit doen delven en een herstel van de vrijheid bewerkstelligen, een vrijheid die nu meer inhoud, levenskracht en duurzaamheid heeft gekragen. Het aanvankelijke schijnbare succes van de invasie of van de eerste stadia van een staatsgreep blijkt dan een luchtspiegeling, zonder blijvende politieke realiteit. De werkelijke overwinning wordt bevochten door de vastberaden burgerij, die haar vrijheid verdedigt.

IV. De politiek en de wereldgemeenschap

Geen enkele verdedigingspolitiek - militair of sociaal - opereert in een vacuüm. Ze beïnvloedt en wordt beïnvloed door de buitenlandse politiek van het land. Men heeft op goede gronden aangevoerd, dat de aard en vereisten van militaire defensie tegenwoordig beperkingen opleggen aan de verdere internationale politiek van een land, en wel op een manier waardoor de bijdrage van dat land aan de wereldvrede kleiner

wordt. "Omschakeling" op sociale verdediging zal deze beperkingen vermoedelijk wegnemen en de keuze vóór en toepassing van een politiek die nauwer aansluit bij de politieke principes van het land en bij omstandigheden die de wereldvrede bevorderen, vergemakkelijken.

Sociale verdediging kan in potentie een waardevolle bijdrage leveren aan het verminderen van internationale spanningen. In feite neemt ze de vrees en het wantrouwen weg, die het gevolg zijn van de militaire defensiemaatregelen van een bepaald land, die immers ook voor agressieve doeleinden kunnen worden gebruikt. Aangezien sociale defensie dat vermogen niet heeft, wordt veel weggenomen van de angst die ontstaat door de uitbouw van de militaire defensiecapaciteit. Een bevestiging van de vreedzame bedoelingen van een land betekent op zich zelf een bijdrage aan de wereldvrede.

Sociale verdediging wil tevens een directe bijdrage leveren aan het uitbannen van oorlog uit de wereldgemeenschap. Het verschaft een politiek equivalent van militaire verdediging dat zó voor het grijpen ligt en, anders dan algehele ontwapening of wereldbestuur, niet hoeft te wachten tot de gemeenschap van mensen zelf veranderd is.

Sociale verdediging kan niet worden gebruikt voor het "bevrijden" van een ander land of voor het leggen van de fundering van een nationale solidariteit en stabiliteit, waar deze ontbreekt. Dat neemt overigens niet weg dat labiele regeringen van bepaalde aspecten van sociale defensie gebruik zouden kunnen maken om onder de bevolking een gevoel van nationale loyaliteit aan te kweken.

Als kommunistische landen tot sociale defensie zouden overgaan, zou dit een radikale ontwikkeling betekenen, die echter niet geheel en al ondenkbaar is.

Dat zou in grote mate afhangen van de ernst waarmee vroeg-socialistische idealen en uiteindelijke socialis- tische doelstellingen door hun huidige en toekomstige leiders worden nagestreefd. De vroeg-socialistische doktrine was sterk anti-militaristisch. De politieke intentie was de afschaffing van kapitalisme en onder- drukking, evenals van de staat zelf.

Hoewel men ervan kan uitgaan dat in eerste instantie slechts een paar landen zullen kiezen voor een sociale defensiepolitiek, valt het effect daarvan op het verloop van de internationale betrekkingen nog steeds niet met enige mate van nauwkeurigheid of on- zekerheid te voorspellen. De beslissing en de om- schakeling op zich, zal afhankelijk zijn van de kennis en het inzicht, de toereikendheid van de strategische planning, de kwaliteit en de omvang van de voorberei- dingen, het soort training en de vastberadenheid, be- drevenheid en heroïek waarmee de politiek wordt uitge- voerd.

Het is heel wel denkbaar dat bepaalde landen hun militaire capaciteit nooit zullen afschaffen. Dat is echter geen reden om de gedachte aan sociale verde- diging te laten varen; integendeel, zij moet daarom juist op grotere schaal ingevoerd en effectiever gemaakt worden. De behoefte aan het zich kunnen verdedigen tegen interne en externe diktatoren-in-spe zal nog lang blijven bestaan. De huidige kennis van deze techniek en politiek bevindt zich echter nog steeds in een bijzonder primitief stadium. Zoals gezegd, zal de aard van tota- litaire regimes moeten worden onderzocht, waarbij spe- ciaal aandacht moet worden besteed aan de bronnen van macht, de hen ten dienste staande repressie-middelen en de inherente zwakheden. Hoe kunnen deze zwakheden door niet-gewelddadige middelen zó worden blootgelegd, dat de regimes ertoe komen zichzelf ofwel te liberaliseren of- wel te ontbinden? Onder welke omstandigheden kan men met succes tweedracht en munitie zaaien onder de be- zettingstroepen?

Een onderzoek naar bezettingen in het verleden door totalitaire en niet-totalitaire regimes en naar gewelddadige en niet-gewelddadige verzetsbewegingen is dringend geboden. Wat zijn de theorieën, mechanismen en de dynamiek van geweldloze aktie? Wat zijn de onderscheiden strategieën en voorwaarden voor sukses? Wat is de relatie tussen geweldloze aktie en sociale verdediging enerzijds en de diverse sociale en politieke systemen anderzijds? Welke zijn het meest verenigbaar met de politiek en welke het minst?

Op welke problemen stuit men bij het voorbereiden van en opleiden voor sociale defensie, bij het leiden van een verzetsbeweging en bij het in stand houden van een ondergrondse organisatie onder omstandigheden van meedogenloze onderdrukking en totalitaire machtsmiddelen? Wat is het effect van het combineren van sociale verdediging met sabotage en militaire defensie? Wat zijn de voorwaarden t.a.v. de buitenlandse politiek voor een optimale defensiepolitiek?

Sociale verdediging is ontworpen om te opereren in een wereld van conflicten, agressie en gebroken beloftes; van wantrouwen en achterdocht; van niet enkel diktatoren, maar ook politieke fanatici op machtige en benijdenswaardige posities; van wapensystemen die weliswaar vernietigd, maar in een mum van tijd weer opgebouwd kunnen worden. Sociale verdediging is dan ook niet ontwikkeld als een politiek voor een toekomstig Utopia, maar gaat uit van de veronderstelling dat in onze dagen een verdediging, wil ze werkelijk een verdedigings- en niet domweg een vernietigingsmiddel zijn, niets anders kan en mag zijn dan zelfverdediging.